

GENEL BİLGİ

Resmi Adı	: Bosna Hersek (Bosna Hersek Federasyonu ve Sırp Cumhuriyeti)
Devlet Yapısı	: Dayton Anlaşması (21 Aralık 1995) ile oluşturulan Anayasa'ya bağlı Parlamenter Sistem
Başkenti	: Saraybosna
Yasama Organı	: Üçte ikisi Federasyon, üçte biri SC'den seçilen milletvekillerinden oluşan iki meclisli parlamento (Temsilciler Meclisi ve Halklar Meclisi)
Devlet Başkanı	: Ortak dönüşümlü başkanlık sistemi - Sülejman Tihic (dönem başkanı) Borislav Paravac (Sırp) – Dragan Covic (Hırvat)
Başbakan	: Adnan Terzic (Boşnak)
Yüksek Temsilci	: Paddy Ashdown
Resmi Dili	: Boşnakça, Sırpça, Hırvatça
Para Birimi	: Konvertibl Mark (KM)
Nüfusu	: 4.2 milyon (2003)
Yüzölçümü	: 51,129 kilometrekare

A. GENEL EKONOMİK DURUM

TEMEL EKONOMİK GÖSTERGELER	2000	2001	2002	2003	2004 ^(*)
GSYİH (cari olarak milyar KM)	10.1	11.0	11.7	12.2 ^(*)	12.9
GSYİH (milyar Dolar)	4.5	4.8	5.6	7.0 ^(*)	8.2
Büyüme Oranı (%)	5.4	4.4	5.5	3.5 ^(*)	5.0
İşsizlik Oranı (%) BH Federasyonu	38.9	39.9	42.7	44	45.4 ^(a)
Sırp Cumhuriyeti	40.2	38.5	36.5	37.0	-----
Enflasyon (%)	6.3	3.9	3.1	0.9	0.7
DIŞ BORÇLAR (Milyar Dolar)	2.4	2.2	2.5	2.8 ^(*)	3.0
Döviz Rezervleri (Milyon Dolar)	497	1,221	1,321	1,796	2,000
İhracat (Milyar Dolar)	1.1	1.1	1.1	1.4	2.0
İthalat (Milyar Dolar)	3.8	4.1	4.5	5,3	6.3
Cari İşlemler Açığı (Milyar Dolar)	-1.0	-1.2	-1.6	-2.0	-2.4
Döviz Kuru	2.12	2.19	2.08	1.73	1.58
Döviz Kuru(Ocak 2005)	1 ABD Doları = 1.5 KM				
	(1994 – 2003)		2004		
Yabancı Yatırımlar(Milyon Euro)	1,045		383		

Kaynak: EIU Ülke Raporu, Nisan 2004

(*) EIU Tahmini

(a) Eylül itibarıyla

Bosna-Hersek bağımsızlığını kazandıktan sonra serbest piyasa ekonomisine geçmeye ve bu sistemin koşullarını oluşturmaya fırsat bulamadan ülkede savaş başlamıştır. Savaşın sona ermesi ve politik istikrarın sağlanmasının ardından, uluslararası yardımlar ve kredilerle ekonomisini yeniden canlandırmak üzere yapılan çalışmalar olumlu sonuçlar vermeye başlamıştır. Dünya Bankası'na üyelik çalışmaları ve Avrupa Birliği ile sürdürdüğü İstikrar ve Ortaklık Anlaşması müzakereleri, ülkenin izlediği ekonomi politikalarında etkin rol oynamaktadır.

Yüksek Temsilciliğin aldığı karar gereğince Alman Markına bire bir eşitlenen Bosna-Hersek'in ortak para birimi Konvertibl Mark (KM), 22 Haziran 1998 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 2002 yılından itibaren KM, Euro'ya endekslenmiştir (1 Euro = 1.96 KM)

2003 yılında sanayide bir önceki yıla oranla yüzde 5 oranında büyüme kaydedilmiştir. Daha önceki dönemlerde imalat sektöründe önemli paya sahip ağaç ve ahşap işleme ve tekstil gibi geleneksel sektörler küçülme kaydetmiş buna karşın metaldışı mineraller (yüzde 8.5) ve temel metaller (yüzde 13.3) oranında en hızlı büyüme kaydeden sektörler olarak önem kazanmıştır. Ağaç ve ahşap işleme sektörü, devletin ham ve işlenmiş ağaç ihracatına koyduğu kısıtlama sonucu olumsuz etkilenmiştir. Geleneksel öneme sahip tekstil ve deri işleme sektörleri ise yıllık kontrat bazında çalışmaları ve modernizasyon ihtiyacı sebebiyle küçülme kaydetmiştir.

2004 yılının ilk üç çeyreğinde hükümetin gelirleri yüzde 13.2 oranında artmış ve 569 milyon doları bulmuştur. Fakat bu yine de bütçe hedeflerinin altındadır. Bunun nedeni de vergi ve gümrük gelirlerinde hedeflenen artışın sağlanamamış olmasıdır. Bu da önümüzdeki dönem harcamalarında kısıntılara ya da açığın dış borç ve özelleştirmeden alınan gelirle kapatılmaya çalışılmasına neden olacaktır. Dolayısıyla, özelleştirmenin hızlanması gerekecektir. Ülkenin karşı karşıya bulunduğu en önemli sorunlardan biri de yüzde 400 gibi yüksek bir seviyede olan iç borçtur. Borcu azaltma çabaları son derece yavaş sonuç vermektedir.

Son aylarda IMF ile üçüncü stand by anlaşması için sürdürülen görüşmeler yerel otoritelerle IMF yetkilileri arasındaki anlaşmazlık nedeniyle kesintiye uğramıştır. IMF yetkililerinin makroekonomik istikrarın önemini vurgulamalarına karşın yerel otorite büyümeyi daha önemli bir hedef olarak görmekte ve IMF ile olan anlaşmayı bu yönde etkilemeye gayret etmektedirler. Ayrıca tarım lobisinin etkisi ile hükümet birçok tarım ürünü için kota uygulamasına başlamak istemektedir, ki IMF böyle bir düzenlemeye teorik olarak karşıdır. Tarım sektörü gerek sübvansiyon biçiminde gerekse koruma tedbirleri ile hükümetten büyük destek almaktadır.

2004'ün ilk üç çeyreği itibariyle baktığımızda sanayideki büyüme devam etmektedir. En büyük gelişmeyi elektrik üretimi kaydetmiştir (yüzde 17.7 Ocak-Kasım). Bu sektörü, yüzde 14.2'lik büyüme ile imalat sektörü takip etmektedir. İmalat sektöründe en çok büyüme kaydedenler ise; alkolsüz içecekler (coca cola) ve rafine edilmiş petrol alt sektörlerdir. Kimyasallar, mineraller ve tekstil gelişme kaydeden diğer sektörlerdir. Tüm bu sektörlerde kayda değer miktarda yabancı yatırım bulunmaktadır. 2004 yılında işsizlikte önemli bir artış söz konusudur. Eylül ayı itibariyle işsizlik oranı tüm Bosna Hersek dahilinde yüzde 45.8'dir.

Halen yüksek miktarda dış yardım alan bir ülke olan Bosna Hersek'e AB tarafından Birlik'e uyum gerekçesi ile CARDS programı çerçevesinde 23.5 milyon Euro'luk bölümü adalet ve içişleri, 4.5 milyon Euro'luk demokrasinin geliştirilmesi, 21.5 milyon Euro'luk bölümü idari kapasitenin geliştirilmesi, 14.1 milyon Euro'luk bölümü ekonomik ve sosyal kalkınma projelerinde, 1.4 milyon Euro'luk bölümü ise çevre ve doğal kaynakların korunması projelerinde kullanılmak üzere 65 milyon Euro tahsis edilmiştir. Buna ek olarak AB Bosna Hersek'e 7 milyon Euro ek bir kaynak daha sağlamıştır. Ayrıca EBRD Bosna Hersek'e su, kanalizasyon ve atık konularında kullanılmak üzere 30 milyon Euro kredi tahsis etmiştir.

Bosna-Hersek'te özelleştirme faaliyetleri, Bosna-Hersek Federasyonu (BHF) Parlamentosu ve Sırp Cumhuriyeti (SC) Ulusal Meclisi'nin ayrı ayrı kabul ettiği kamu iktisadi teşebbüslerinin özelleştirilmesine ilişkin iki yasa çerçevesinde sürmektedir. 1999 yılında başlayan ancak politik sorunlar sebebiyle aksaklıklara uğrayan satışlarda şeffaflığı sağlamak üzere Yüksek Komiserliğin girişimiyle Uluslararası Danışmanlık Konseyi kurulmuştur. Yüksek Komiserliğin Mayıs 2000'de uygulamaya koyduğu karar gereği özelleştirme sürecindeki işletme ve bankalar geri dönüş projesi kapsamında eski sahiplerine iade edilecek gayri menkullerden muaf tutulmaktadır.

Merkez Bankası, kasasındaki Alman Markı veya diğer dövizler karşılığında KM'yi piyasaya sürebilmekte, hükümete veya bankalara kredi açmamaktadır. İzlediği istikrarlı para politikası ve Dünya Bankası ile IMF'in önerdiği politikalar sonucu enflasyonu kontrol altına almakta başarılı olmuştur. Merkez Bankasına bankaların günlük işlemlerini kontrol etmek, bankalara lisans vermek ya da bu lisansı iptal etmek gibi yeni sorumluluklar verilmesi söz konusudur. Bu bankacılık sektörünün tek merkezden kontrolü ve sektöre getirilmek istenen uluslararası standartların daha etkili uygulanması anlamına gelmektedir.

Kasım 2002'de Yüksek Komiserliğin girişimiyle kamu ve özel sektör temsilcilerinden oluşan ve iş dünyasını etkileyen konularda reform yapmayı amaçlayan "*Buldozer Komitesi*" kurulmuştur. Çifte vergilendirme, profesyonel birliklere zorunlu aidatlar gibi iş çevrelerini etkileyen konuları içeren birinci grup reform Mayıs 2003'de yetkili makamlara sunulmuştur. Bu reformların tamamlanması sonrasında, Haziran 2003'de bölgesel ve yerel otoritelerin yönetimde iyileştirme ve yerel işadamları ile daha yakın işbirliğine yönelik ikinci grup reform sunulmuştur. Komite, reformların uygulanması için gerekli takibi de yapmaktadır.

B. YABANCI YATIRIMLAR

Bosna-Hersek Hükümeti yabancı yatırımların ülkeye çekilmesi hususunda Mart 1998 tarihinde yapmış olduğu mevzuat değişikliğiyle yabancı yatırımcılara da yerli yatırımcılara tanınan hakları tanımıştır.

Bosna-Hersek'te şirket kurma işlemleri avukatlık ve müşavirlik büroları tarafından takip edilmektedir. Başvurular Dış Ticaret – Ekonomi ve Maliye Bakanlığı'na yapılmaktadır. Şahıs işletmelerinde sadece şirket kurucusunun tasdik edilmiş pasaportu yeterli olmaktadır. Temsilcilik ve çok ortaklı şirket açılması için yabancı firmanın kendi ülkesindeki firmasının kuruluşuna ilişkin ticaret sicil gazetesinin tercüme ve tasdikli örneği ile Bosna-Hersek'de açılacak şirketin kuruluş kararı gerekmektedir.

Üretim amacıyla yapılan yatırım için gerekli her tür makina ve teknik donanım gümrükten muaf ithal edilebilmekte ayrıca gelir vergisinden de kademeli muafiyet sağlanmaktadır. Yabancı sermayenin konut, işyeri ve arsa alıp satma hakkının yanısıra elde edilen karı veya sermayeyi ülke dışına transfer etme imkanı bulunmaktadır.

Üretici firmalar ilk yıl kurumlar vergisinden muaf tutulmakta, ikinci yıl %70, üçüncü yıl %30 indirim yapılmaktadır. Devam eden yıllarda kurumlar vergisi oranı %30'dur. Ticaret ve hizmet sektöründe faaliyet gösteren firmalar için herhangi bir muafiyet bulunmamaktadır.

Bosna-Hersek'te ortak bir Katma Değer Vergisi uygulaması olmamakla birlikte IMF, görüşmelerde tüm ülkede geçerli KDV uygulamasına geçilmesi şartını koymaktadır. Bu uygulamaya 2006 yılında başlanması beklenmektedir.¹

Bosna-Hersek'te ayrıca ticaret ve yatırım ilişkilerinin gelişmesi ve tanıtılması amacıyla 1999 yılında kurulan Dış Yatırım Tanıtım Ajansı (FIPA) faaliyetlerini sürdürmektedir. Dış Yatırım Tanıtım Ajansı'nın faaliyetleri; yatırımcılara Bosna-Hersek'teki yatırım olanakları ve koşulları hakkında bilgi vermek, yatırım projelerinin hazırlanmasında yerel ve yabancı firmalara danışmanlık yapmak, yabancı yatırımcılar ile yerli firmaları biraraya getirmek ve Bosna-Hersek genelinde yatırım faaliyetlerini koordine etmektir.

Bosna Hersek'te 1996-1999 yılları arasında politik risk ve istikrarsızlık, mevzuat yetersizliği ve belirsizlikler sebebiyle yabancı yatırım oldukça düşük seviyelerde kaydedilmiştir. 2002 ve 2004 yıllarında özelleştirmenin etkisiyle yabancı yatırımlarda artış gözlenmiştir.

Yabancı yatırımın yüzde 51.8'i imalat, yüzde 16.7'si bankacılık, yüzde 8.2'si ticaret, yüzde 6.3'ü hizmet, yüzde 4.4'ü taşımacılık, yüzde 0.9'u turizm sektöründe kaydedilirken, başta Slovenya olmak üzere yabancı yatırımcıların ilgisini çeken diğer bir sektörde perakende satış sektörüdür.² Dünya Bankası tarafından ülkedeki yatırım ortamını iyileştirmek amacıyla 10 milyon dolar değerinde sağlanan kredinin işlerlik kazanması Yabancı Yatırım Danışma Ajansı (FIAS)'ın önerilerinin uygulanmasına bağlıdır.

¹ T.C.Saraybosna Ticaret Ateşeliği internet sitesi, www.bihturk-biz.ba

² Bosna Hersek Yabancı Yatırım Teşvik Ajansı internet sitesi, www.fipa.gov.ba

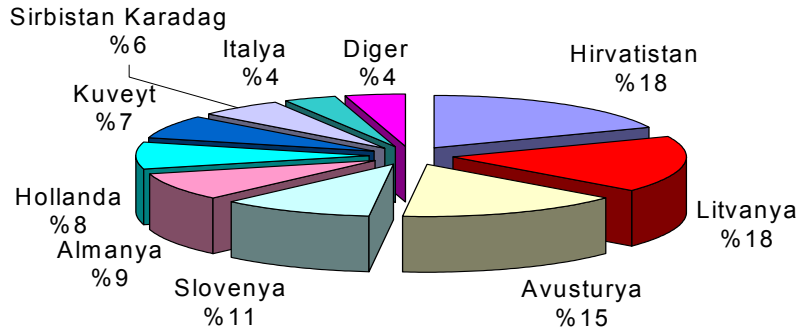
Yıllar İtibariyle Yabancı Yatırımlar (Milyon Euro)

1994 - 1997	42,257,000
1998	60,045,000
1999	165,934,000
2000	158,553,000
2001	140,197,000
2002	308,988,000
2003	169,144,000
2004	383,346,000
Toplam	1,428,464,000

Yabancı Sermaye ile Gerçekleşen Başlıca Girişimler (1994 – 2004)

Yabancı Şirket	Ülke	Sektör
LNM Holding /KCIC	Hollanda / Kuveyt	Metal Sanayi
Hypo Alpe Bank	Avusturya	Bankacılık
Zagrebačka banka / Unicredito / Transmadrid	Hırvatistan /İtalya / İspanya	Bankacılık
Petrol	Slovenya	Ticaret
Coca-Cola	Hollanda	Gıda Sanayi
Hrvatske telekomunikacije	Hırvatistan	Telekom
Heidelberg Zement	Almanya	İnşaat Malzemeleri
Dubai I.B., A.I.B. & Islamic Development Bank	BAE ve Suudi Arabistan	Bankacılık
Alpha Baumanergement Gesellschaft	Avusturya	Turizm
Udaroji Akcione Bendrove U.B. Invest. Grupe*	Litvanya	Metalurji

Başlıca Yabancı Yatırım Yapan Ülkeler

Kaynak: Bosna Hersek Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı

C. ÖZELLEŞTİRME

Bosna Hersek Federasyonu ile Sırp Cumhuriyeti'nin farklı kanun ve ajanslarla sürdürdüğü özelleştirme süreci politik sebeplerden ötürü yavaş ilerlemektedir. 2000 yılında Yüksek Komiserliğin girişimiyle kurulan Bosna Hersek'te yerleşik uluslararası kuruluşların temsil edildiği Uluslararası Danışmanlık Konseyi'nin koordinasyonunda süren özelleştirme sürecinde gerçekleşen satışların Bosna Hersek Federasyonu'nda yüzde 80'i, Sırp Cumhuriyeti'nde yüzde 55'i tamamlanmıştır.

Ancak enerji, altyapı inşaatı ve telekom gibi stratejik sektörlerdeki özelleştirmeler durma noktasına gelmiştir.

Kuponlama sistemi ile çalışanların küçük ve orta ölçekli işletmeleri satın almasını hedefleyen sistem, büyük ölçekli firmaları uluslararası ihaleler yoluyla yabancı yatırımcılara satmayı amaçlamaktadır. Ancak politik partiler için finansman kaynağı oluşturan kamu işletmelerin satışında karar mekanizmaları gerekli kararlılığı gösterememektedir. Yüksek Komiserliğin amacı her iki entitenin yerel birimleri tarafından yürütülen büyük ölçekli işletmelerin satışının Bosna Hersek Özelleştirme Ajansı'na devredilmesi yönünde karar alınmasını sağlamaktır.

Her iki entitede de politik sebeplerin olumsuz etkilediği özelleştirme sürecinde yaşanan bir diğer sorun işletmelerin işgücü fazlası ile devredilmesidir.

BH Federasyonunda Özelleştirme (1999-2003)

	1999-2000	2001	2002	2003	Toplam
Küçük Ölçekli İşletmeler					
Özelleştirilen Şirket Adedi	153	46	38	10	274
Elde Edilen Gelir	294.7	34.8	50.5	42.8	422.9
Büyük Ölçekli İşletmeler					
Özelleştirilen Şirket Adedi	83	68	99	35	285
Elde Edilen Gelir	280.1	189.7	113.2	24.5	607.6
Hisse Satışı					
Özelleştirilen Şirket Adedi	-	681	71	-	752
Elde Edilen Gelir	-	5,987	1,870	-	7,857
Toplam					
Özelleştirilen Şirket Adedi	236	795	208	45	1284
Elde Edilen Gelir	576.8	6,212	2,034	67.4	8,888

Kaynak: BH Federasyonu Özelleştirme İdaresi

2004 yılında 10'u stratejik işletme olmak üzere toplam 25 devlet işletmesi özelleştirilmiştir. Söz konusu özelleştirmeden elde edilen gelirin 64 KM nakit gelir sağladığı iletilmektedir.

2004 yılında Teleoptic firması Milkos Süt Fabrikasını mevcut 85 personeli istihdam etme ve 4.6 milyon KM borcunu üstlenme şartını kabul ederek satın almıştır. İlave 16 milyon KM yatırım ve ilave 78 yeni personel istihdam edilmesi söz konusu özelleştirmenin kabul edilen bir diğer koşulu olmuştur.

2004 yılında BH Steel'in yüzde 51 hissesinin LNM (Hollanda) şirketi tarafından 80 milyon Dolar karşılığı satın alınması en önemli özelleştirme olarak değerlendirilmektedir. LNM firması 2007 yılı sonuna kadar toplam 425 milyon Dolar ilave yatırım yapmayı öngörmektedir.³

2005 yılı ilk önemli özelleştirmesi ise Natron Maglay kağıt ve karton fabrikasının Kastamonu Entegre tarafından satın alınması olarak ifade edilmektedir.

2005 yılında BH Federasyonu'nda faaliyet gösteren 15 devlet işletmesinin satışa çıkarılması

³ T.C.Saraybosna Ticaret Ateşeliği tarafından hazırlanan Haziran-Ağustos 2004 Bülteni
Copyright@DEİK

öngörülmektedir. Sözkonusu firmalar Sarajevo Osiguranje (sigorta), Sipad Export-Import, Zica, Krivaja Zavidovici, UNIS (metal boru), KTK Visoko (tekstil), Energoinvest, Agrokomerc (tarım sanayi), Hidrogradnja(inşaat), Aida Tuzla, Borac Katarina, TKA Cazin, Zenit Otel (turizm), Stella Otel ve Tvornica Dalekovodnih Stubova olarak sıralanmaktadır.⁴

Özelleştirme sürecinde bulunan kurumlara ilişkin detaylı bilgiler her iki özelleştirme ajansının internet sitelerinde yayınlanmaktadır.⁵

D. DIŞ TİCARET

Savaş öncesi, Bosna-Hersek yurtiçi hasılasının yüzde 15 kadarını ihraç ederek dış ticaret fazlası veren bir ülke konumundaydı. Eski Yugoslavya Cumhuriyeti'nin toplam ihracatının yüzde 40'ının Bosna Hersek tarafından yapılması sonucu 1990 yılında 1,99 milyar Dolar ihracat ve 1,70 milyar Dolar ithalat gerçekleştirilmiştir. 1992-1995 yılları arasındaki savaş nedeniyle, üretim tesisleri zarar görmüş ve ihracatın durması sebebiyle ihraç pazarlarındaki payını kaybetmiştir.

Bosna-Hersek ağaç mamülleri, demir-çelik ve bazı tekstil ürünleri ile askeri malzemeler dışında ürünlerin büyük bölümünü ithal etmekte ve dış ticaretinin yüzde 70'ini ithalat oluşturmaktadır. Başlıca ithalat maddeleri gıda, makina ve taşıt araçlarından oluşmaktadır.

Bosna-Hersek'in gıda ve tekstil sektöründe başlıca ticaret ortakları Hırvatistan ve Slovenya, makina ve elektrikli ev eşyalarında ise İtalya ve Almanya'dır. Bosna-Hersek bankalarının teminatlarını ticaret yaptığı ülkelerin kabul etmemesi ve bankacılık sisteminin zayıf oluşu ticareti olumsuz etkilemektedir.

Avrupa Birliği tek taraflı taviz rejimi uygulamakta ve Bosna-Hersek'ten gelen mallarda ürün ve kota kısıtlaması yapmamaktadır. AB'nin diğer bölge ülkeleri ile mevcut tek taraflı taviz rejimini karşılıklı hale dönüştürmek için sürdürdüğü İstikrar ve Ortaklık Anlaşması, Bosna-Hersek ile müzakere aşamasındadır.

Bosna Hersek ile Serbest Ticaret Anlaşması Bulunan Ülkeler

Ülke	1.Grup	2.Grup	3.Grup	4.Grup
Hırvatistan	1/1/2001-%70	1/1/2002-%60	1/1/2003-%40	1/1/2004-0
Sırbistan Karadağ	1/6/2002-%60	1/1/2003-%40	1/1/2004-0	
Slovenya	1/11/2002-%70	1/1/2003-%50	1/1/2004-%30	1/1/2005-0
Makedonya	2/7/2003-%60	1/1/2004-%50	1/1/2005-%35	1/1/2006-0
Türkiye	1/7/2003-%65	1/1/2004-%50	1/1/2005-%35	1/1/2006-%15

Kaynak: T.C.Saraybosna Ticaret Ateşeliği Ülke Raporu, Nisan 2004

Bu tablo çerçevesinde Hırvatistan 2001 yılı ve Sırbistan Karadağ 2002 yılı itibariyle, Makedonya ise 2005 yılı itibariyle ticarete bütün malları kapsayacak şekilde Bosna Hersek'e uygulanan gümrük vergilerini kaldırmıştır.

Ülke Bulgaristan, Romanya ve Arnavutluk ile STA imzalamıştır ancak hukuki işlemler tamamlanmadığı için henüz yürürlüğe girmemiştir. Ayrıca ABD ve Kanada gibi birçok ülkeye Bosna Hersek'ten gümrüksüz ve kotasız ihracat imkanı mevcuttur.

⁴ T.C.Saraybosna Ticaret Ateşeliği tarafından hazırlanan Eylül-Aralık 2004 Bülteni

⁵ Bosna Hersek Özelleştirme Ajansı <http://www.bhprivatisation.com/en/> , B-H Federasyonu Özelleştirme Ajansı <http://www.apf.com.ba/>, Sırp Cumhuriyeti Özelleştirme Direktörlüğü <http://www.rsprivatizacija.com/>

2004 yılının ilk 10 ayı itibariyle Bosna Hersek'in ihracat artışı % 20.4'tür. Aynı dönemde ithalattaki artış ise % 10 civarındadır. İhracattaki artış ithalattakinden çok olsa da ticaret açığı yine de 2003'tekinden % 6 daha fazla olmuş ve 5.3 milyar KM olarak kaydedilmiştir. İmalat sanayi ihracatı 2004 yılı içinde en yüksek artışı kaydetmiştir. Bu artış, yiyecek-içecek, temel metaller, ağaç sanayi gibi alt-sektörlerdeki ihracat artışından kaynaklanmaktadır.

AB, Bosna Hersek'in en önemli ticaret ortağı konumundadır. 2004 yılı ilk on ayında ülkenin ihracatının % 54'ü ve ithalatının % 57'si AB ile gerçekleştirilmektedir. En önemli ihracat artışı İtalya, en yüksek ithalat artışı ise Almanya ile gerçekleştirilmiştir. Bosna Hersek'in tüm ihracatının % 46.1'i İtalya'ya yapılmıştır. 2004 yılı itibariyle ülkenin komşuları ve bölge ülkeleri ile ticaretinde de önemli gelişmeler vardır. Hırvatistan en önemli bölgesel ticaret ortağı olarak öne çıkmaktadır.

Bosna Hersek Ticareti

(Milyar dolar)	1999	2000	2001	2002	2003
İHRACAT	0.8	1.2	1.1	1.1	1.2
İTHALAT	4.1	3.8	4.1	4.5	4.9
X/M	0.2	0.3	0.3	0.2	0.2
DENGE	-3.3	-2.6	-3	-3.4	-3.7
HACİM	4.9	5	5.2	5.6	6.1

En Fazla İhraç Edilen 10 Ürün

GTIP	Ürün Grubu	('000 Euro)
7601	İşlenmemiş alüminyum	165,931.60
4407	Uzunlamasına Kesilmiş, Biçilmiş Ağaç;	1,483,518.97
8409	Motor aksam-parçaları	100,533.67
2716	Elektrik enerji	89,723.04
2818	Kimyasal Maddeler	75,278.04
9403	Mobilyalar, aksam parçaları	43,009.27
2704	Kök, taşkömürü, vb.	36,011.09
6403	Kösele ayakkabı	34,512.59
7204	Demir-Çelik Hurdaları Külçeleri	33,205.89
7308	Demir-çelikten inşaat ve aksamı	30,620.60

En Fazla İthal Edilen 10 Ürün

GTIP	Ürün Grubu	('000 Euro)
2710	Petrol yağları ve bitümenli minerallerden elde edilen yağlar	390,918.26
8703	Binek ve diğer otomobil	175,189.38
3004	Tedavi ilaçlar	101,778.81
8409	Motorların aksam-parçaları	88,459.67
2402	Sigaralar	76,035.91
8704	Motorlu taşıtlar	60,506.80
1001	Buğday ve mahlut	59,628.35
8471	Otomatik bilgi işlem makinaları, üniteleri	51,105.69
2203	Biralar	50,222.69
1806	Gıda müstahzarları	48,898.98

Kaynak: T.C. Saraybosna Ticaret Ateşeliği

BAŞLICA DIŞ TİCARET ORTAKLARI 2004, Milyon Euro

Ülke	İhracat	İthalat	Hacim	%
Hırvatistan	315,232	1,120,862	1,436,094	22.7
Sırbistan& Karadağ	238,666	563,391	802,056	12.7
Almanya	181,57	558,953	740,524	11.7
Slovenya	113,978	553,467	667,445	10.6
İtalya	248,554	403,722	652,277	10.3
Avusturya	69,57	290,14	359,709	5.69
Macaristan	63,083	247,592	310,675	4.91
İsviçre	53,781	127,293	181,074	2.86
Türkiye	8,646	96,759	105,405	1.7
Çek Cumh.	6,118	91,876	97,994	1.55
Rus Feder.	580	81,712	82,292	1.3
Holanda	9,959	66,039	75,998	1.2
Diğer	221,05	589,225	810,275	12.8
Toplam	1,530,787	4,791,032	6,321,819	100

Kaynak: T.C. Saraybosna Ticaret Ateşeliği

Ülkede gümrük vergileri yüzde 0-15 arasında değişmektedir. Yüzde 1 oranında gümrük harcı alınmaktadır. Gümrük vergileri ortalaması yüzde 6.5 düzeyindedir. Belirli gıda ürünlerinde gümrük vergisine ilave olarak ithalatta prelevman vergisi alınmaktadır.

E. YATIRIM İÇİN UYGUN OLAN BAŞLICA SEKTÖRLER

Bosna Hersek ekonomisinin rekabet gücü yüksek olan sektörleri, enerji, metal, orman ürünleri ve madencilik, aynı zamanda 2004 yılında sanayi ürünlerindeki artışa etki eden başlıca sektörlerdir. Bu sektörlerin diğer bir önemi ise en yoğun yabancı yatırım çeken sektörler olmasıdır.

Ulaştırma ve Enerji: Bosna-Hersek'in ulaşım sistemi savaş sırasında büyük ölçüde zarara uğramıştır. 777 km'si elektrikli trenler için hazırlanmış, 94 km'si çift hatlı tren yollarının toplam uzunluğu 1,030 km'dir. 22,600 km uzunluğundaki karayolunun 3,788 km'si ana arterler, 4,103 km'si bölgesel yollar ve 13,851 km'si yerel yollardan oluşmaktadır ve büyük ölçüde hasar görmüştür.

Avrupa'yı Adriyatik'e bağlayan en kısa güzergah, Bosna Hersek ve Sırbistan Karadağ üzerinden geçmektedir. PanAvrupa 5 Koridoru Ploče limanından Budapeşte'ye kadar 810 km uzunluğunda bir otoyoldur. AB ve Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası (EBRD) tarafından finansman kaynağı sağlanması öngörülen projenin tek bir firma yerine birkaç firmadan oluşan bir konsorsiyuma verilmesi öngörülmektedir.⁶

Saraybosna Uluslararası Havaalanı dışında Banja Luka, Mostar ve Tuzla'da havaalanları bulunmaktadır.

Sava nehri ve Brcko limanı, Tuna nehri bağlantılı nehir taşımacılığı projesinde önemli bir konuma sahiptir ve İstikrar Paketi başta olmak üzere birçok uluslararası kuruluş yakından gözlemlenmektedir. Sava nehri üzerinde Brcko limanının yanısıra Bosanska Gradiska, Bosanski Brod, Orasje limanları bulunmaktadır. Brcko limanının genişletilmesi ve modernizasyonu için yapılan fizibilite çalışması tamamlanmıştır.

⁶ T.C.Saraybosna Ticaret Ateşeliği Ülke Raporu, Nisan 2004
Copyright@DEİK

Bosna Hersek, Avrupa'nın en büyük hidroelektrik enerji üretim kapasitesine sahip ülkelerden biridir. Dağlık yapısı ve yıllık 110 cm³'ün üstündeki yağış ortalaması, ülkede çok sayıda hidroelektrik santral yapımına imkan sağlamaktadır. Halen mevcut elektrik üretimi ülke ihtiyacını karşıladığı gibi Hırvatistan ve Slovenya'ya da ihraç edilmektedir. Bosna – Hersek'te Neretva, Trebisnjica, Drina, Vrbas gibi bölgelerde 13 hidroelektrik santrali bulunmaktadır. Toplam hidroelektrik enerji potansiyeli yaklaşık 6,100 MW iken bu miktarın sadece yüzde 38.7'si kullanılmaktadır. 18 termik santralinin toplam kapasitesi ise 1,957 MW 'dir.

Ülkenin enerji sektöründeki üretim, iletim ve dağıtım kapasitesinin güçlendirilmesine yönelik BH Power III projesi Dünya Bankası ve Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası (EBRD) tarafından finanse edilmektedir. Toplam değeri 50 milyon euro olan proje Siemens Avusturya tarafından üstlenilmiştir.⁷

Bosna Hersek'te doğal gaz kullanımı yaygın değildir, Tüketilen gazın tamamı Rusya Federasyonu'ndan ithal edilmekte, Ukrayna, Macaristan ve Sırbistan Karadağ üzerinden Bosna Hersek'e ulaşmaktadır.

Ülkede üretim kapasitesi 2 milyon varil olan faal iki petrol rafinerisi bulunmaktadır. Fiili üretim 600 bin ton düzeyinde iken 1.5 milyon tona ulaşan tüketimin üçte biri yerli üretimle karşılanırken, 1 milyon tonluk bölümü ithalatla karşılanmaktadır. Sektörde 300 ithalatçı–dağıtıcı özel şirket faaliyet göstermektedir. Sektörde faaliyet gösterecek firmaların lisans dağıtımı, denetim ve kontrollerini ithalat ve satış aşamasında yapmak üzere bağımsız bir üst kuruluşun yetkilendirilmesi öngörülmektedir.⁸

Kimyasallar ve İlaç Sanayi: Savaş öncesi güçlü konuma sahip sektörde Azot (Gorazde), Boris Kidric Coking and Chemical (Lukavac), Bosnalije (Saraybosna), Elektrobosna (Jajce) ve SODASO (Tuzla) firmaları eski konumlarına ulaşabilmek için teknoloji yenilemesi ve ticari bağlantıların sağlanmasına çalışmaktadır.

Sektör, sodyum karbonat, sodyum hidroksit, alüminyum sulfat, sıvı klorin, sabun ve deterjanlar, amonyak nitrat, aseton ve benzer ürünler üretmektedir.

Ülkedeki başlıca ilaç üreticisi Novartis (İsviçre), Pharco (Mısır) ve API ile JPM (İsrail) firmaları ile işbirliği halinde yenilenmiş üretim teknikleriyle 100 yeni ilaç üretmeyi öngörmektedir. Lek (Slovenya) sözkonusu işletmeye 1.5 milyon Dolar yatırım yapmıştır. Japonya, Suudi Arabistan ve İslam Bankası'da işletmeye yatırım yapanlar arasındadır. 2004 yılı sonunda kurulan Nobel (Türkiye) firmasının da bu sektörde ülkeye önemli katkı sağlaması beklenmektedir.

Ahşap ve Ağaç Ürünleri: Bosna-Hersek, 300 milyon metreküp ormanlık arazisi ile Eski Yugoslavya'nın en büyük ormanlık arazisine sahip ülkesidir ve bu arazinin büyük bir bölümünde meşe ve kayın ağacı yer almaktadır. Ağaçların büyük bir bölümü mobilya sektöründe değerlendirilirken, kutulama ve diğer alanlarda da kullanılmaktadır. Sırp Cumhuriyeti'nin bu sektörde faaliyet gösteren 6 işletmesi 2001 Ocak ayında özelleştirilmiştir.

Zenica – Doboj bölgesinde yer alan Natron Maglaj kağıt ve karton işleme fabrikası Kastamonu Entegre A.Ş. tarafından satın alınmıştır.

⁷ T.C.Saraybosna Ticaret Ateşesi tarafından hazırlanan Eylül-Aralık 2004 Bülteni

⁸ T.C.Saraybosna Ticaret Ateşeliği Ülke Raporu, Nisan 2004

Madencilik: Kömür, demir cevheri, çinko, boksit, kurşun, tuz ve çin kili açısından zengin olan Bosna-Hersek'te 3.8 milyar ton kömür rezervlerinin yüzde 60'ını linyit oluşturmaktadır. Başlıca kömür işleme tesisleri Tuzla, Zenica, Ugljevik ve Gacko'da bulunmaktadır. Linyit rezervleri Kreka, Gacko ve Stanari bölgelerinde bulunmaktadır. Kömür madenlerinin işletmeciliği Orta Bosna Kömür Madenleri ve Tuzla Kömür Madenleri adlı iki kuruluş tarafından yürütülmektedir. Yaklaşık 30 kömür madeni 17.9 milyon ton üretim gerçekleştirmektedir, savaş sırasında birçok maden tahrip olmuştur.

Jablanica, Ljubija, Radovan ve Vares'de toplam 750 milyon ton demir madeni filizi mevcuttur. Zenica'da savaş öncesi yılda 1.85 milyon ton çelik işleme kapasitesine sahip tesisler son yıllarda ancak yılda 100 bin ton üretebilmektedir. Zenica Metal İşletmesi Kuveyt Yatırım Otoritesiyle birlikte metal üretimini içeren bir ortaklık kurmuştur.

Srebrenica, Olovo ve Vares bölgelerinde bol miktarda kurşun ve çinko, Mostar, Zvornik ve Vlasenica'da da toplam 41 milyon ton boksit rezervi bulunmaktadır. Boksit madeni yüzde 50 alüminyumoksit ve yüzde 5 silikonoksit içermektedir. Ana rezervlerin yakınında Mostar ve Zvornik'de alüminyum fabrikaları bulunmaktadır. Aluminium Pechiney(Fransa)'in dizayn ve mühendislik konularında verdiği teknik destek sonucu, üretimi 2000 yılında 100.000 tona çıkarmayı başaran Mostar Alüminyum İşletmesi'nin İsviçre, Almanya, İtalya, ABD ve Hırvatistan'a yaptığı ihracat ülke ekonomisine katkı sağlamaktadır. Başlıca alıcılar arasında Daimler Benz ve Fiat yer almaktadır.

Gıda İşleme Sanayi: 1990 yılında ülkede 2,5 milyon hektar toprak işlenmekte ve savaştan önce yılda 140 bin ton elma, armut, erik, şeftali ve çilek, 1.4 milyon ton tahıl (mısır ve buğday ağırlıklı), 450 bin ton sebze (ağırlıklı patates) üretimi yapılmaktaydı. Şu anda ise Bosna Hersek'in tüm ithalatının dörtte birini gıda ürünleri oluşturmaktadır. Savaş sırasında büyük ölçüde tahrip olan tarımsal üretim ve dağıtım sisteminin ıslahı için uluslararası finans kuruluşlarının çalışmaları sürmektedir.

Gıda ihtiyacının önemli bir bölümünü ithal etmek durumunda kalan Bosna-Hersek'de gıda işleme sanayi gelişme potansiyeline sahiptir. Agrokor (Hırvat)'ın, Avrupa Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası'nın sağladığı 170 milyon Euro kredinin, Bosna Hersek'te özellikle dondurma, soda ve yenilebilir yağ üretimi ve gıda perakende satışı alanında yapılacak yatırımda kullanması beklenmektedir.

Hükümetin tarım ürünlerinin ülkeye girişini kısıtlamak ve yerel sanayii korumak için almak istediği tedbirler IMF ile arasında sorun teşkil etmektedir. Yüksek gümrük vergileri nedeniyle Bosna Hersek pazarına girmek oldukça zordur.

İnşaat ve İnşaat Malzemeleri : Bosna-Hersek'te toplam 22 inşaat malzemesi üreten firma vardır. Bunlardan Kakanj ve Lukavac çimento fabrikaları ile kiremit üreten Industria Gradavinskog Materiala bu alandaki en büyük tesislerdir. 1999 Kasım ayında Kakanj çimento fabrikası'nın yüzde 51 hissesi Heidelberger Zement (Almanya) tarafından 27.2 milyon dolar karşılığında alınmıştır. Lukavac çimento fabrikasının Avusturyalı bir firmaya satışı tamamlanmıştır.

Savaş sonrası yeniden yapılanmanın itici gücü inşaat sektörü olmuştur. Savaş sırasında küçük çaplı inşaat firmalarının ortaya çıkması bu sektörün yapısını değiştirip daha dinamik hale getirmiştir. Kısa ve orta dönemde daha da gelişmesi beklenen inşaat sektörünün canlılığı büyük ölçüde de dış finansman olanaklarına bağlıdır. Yeniden yapılanma projelerindeki yavaşlama sonucu durgunluk yaşanan inşaat sektöründe geri dönen mülteciler için yoğun konut ihtiyacını karşılamak üzere başlatılacak projelerin ve Dünya Bankası tarafından Mart 2002'de 30 milyon dolar kredi sağlanan

otoyol inşaatlarının da etkisiyle sektör Federasyon'da 2002'de yüzde 6, 2003'de yüzde 4.1 büyümüştür. Sırp Cumhuriyeti'nde ise sektör 2003'de yüzde 12.1 büyüme kaydetmiştir.

2004 yılının ilk on aylık döneminde Bosna Hersek genelinde inşaat sektörü gerileme kaydetmiştir. Bunun bir nedeni konut ve altyapı projelerinin hızının kesilmesidir. Fakat bu sektörün büyüme umudu hala yüksektir. Özellikle yol inşaatı projeleri EBRD'nin verdiği 70 milyon Euro tutarındaki kredinin de etkisiyle hız kazanmıştır. Bu projelerden en önemlisi; önümüzdeki dönemde başlayacak olan 2.5 milyar dolar tutarındaki 340 km'lik 5C Koridoru Otoyolu Projesi'dir. Ayrıca Banja Luka'yı kuzeydeki Gradiska'ya bağlayacak bir otoyol yapımı projesi de bulunmaktadır. Ayrıca geri ülkeye geri dönen mülteciler için de yeni bir konut yapımı projesi başlamaktadır.

Demiryollarının modernizasyonuna 2005 yılının ikinci yarısında başlanması beklenmektedir.

Tüm bu alanlar hem inşaat malzemesi ihracatı hem de müteahhitlik hizmetleri açısından yabancı yatırımcılar için büyük bir potansiyel oluşturmaktadır.

Otomotiv ve Makina Ağır Sanayi: Savaş başlamadan önce Bosna-Hersek'in en büyük sanayi kompleksi 50 bin kişinin istihdam edildiği, otomobil, bisiklet, haberleşme ve askeri mühimmat üretimi yapan UNIS idi. UNIS'in bünyesindeki 84 firmadan 61'i halen faaliyette olmakla birlikte toplam istihdam 5 bine düşmüştür. UNIS'in eski performansına kavuşturulması için Volkswagen ve Kuveyt Yatırım Otoritesi ile 56 milyon DM tutarında ortak yatırım anlaşmaları yapılmıştır.

Bosna-Hersek'in bu sektörde ikinci büyük kuruluşu savaş öncesi 2,5 milyar dolarlık ciroya sahip olan Energoinvest'tir. 1997 yılında toplam cirosu 300 milyona ulaşan Energoinvest'in öncelikli hedefi teknolojisini yenileyerek gaz, petrol sanayi ve elektrik dağıtım şebekelerinde kullanılan demir valf üretiminde rekabet edebilir bir duruma gelmektir.

Bosna Hersek'in toplam ithalatının yüzde 8'i (300-350 milyon dolar) motorlu taşıt araçları ve yan sanayi ürünlerinden oluşmaktadır. Ayrıca önümüzdeki dönemde toplu ulaşım araçlarının yenilenecek olması ülkenin ithalat potansiyelinin artacağını işaret etmektedir. İthalatçı konumunda olmasına karşın, Bosna Hersek otomobil yan sanayi konusunda Avrupa'nın önemli tedarikçilerinden biri olmayı hedeflemektedir.

Bankacılık: 2003 yılı ilk dokuz aylık verilerine göre Bosna Hersek'te toplam 37 banka faaliyet göstermektedir. Bu bankaların 27'si Bosna Hersek Federasyonu'nda faaliyet göstermekte ve bu bankaların dokuzunun Sırp Cumhuriyeti'nde toplam 12 şubesi bulunmaktadır. Sırp Cumhuriyeti'nde bulunan 10 bankanın üçünün BH Federasyonu'nda toplam 5 şubesi bulunmaktadır. Ekim 2004 itibarıyla bankaların toplam mevduatı 5.27 milyar KM'dir.

Bankacılık sektörü yabancı yatırımcıların çok ilgi gösterdiği bir sektördür. Zaten sektördeki toplam sermayenin yüzde 80'i yabancı yatırımcılara aittir. Sektörde Ziraat Bankası, Avusturyalı Raiffeisen, Volksbank, Hypo-Alpe-Adriatic, BBI Commercebank, Balkan Investment Bank, Zagrebacka Banka-UniCredito, Hypo Vereins Bank gibi uluslararası bankalar faaliyet göstermektedir. Mevduat faizleri yüzde 1.5-3 arasında; kredi faizleri ise yüzde 8-10 arasında değişmektedir.

Mayıs 2003 tarihi itibarıyla ülkedeki bankaların 8'i kamuya, 92'si özel sektöre aittir. Bankalardan 20'si yerel, 72'si ise yabancı sermayelidir.

A. ANLAŞMALAR

Anlaşma	İmza Tarihi	Resmi Gazete Tarih ve No.su
Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması	07.11.1995	04.10.1996 / 22777 Yürürlüğe giriş: 03.01.1997
Çifte Vergilendirmenin Korunması Anlaşması	26.06.2003 (parafe edilmiştir)	
Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması	21.01.1998	04.05.2000 / 24039
Serbest Ticaret Anlaşması	03.07.2002	05.07.2003 / 25099

Tek taraflı tavizli rejimin yerini almak üzere Serbest Ticaret Anlaşmasınının 1 Temmuz 2003 tarihinde yürürlüğe girmesi ile tüm tarım, gıda ve sanayi ürünlerinin bu ülkeye ihracatında tatbik edilen her türlü gümrük ve diğer eş etkili vergiler, 4 yıllık bir geçiş süresinde ilk yıl %35, ikinci yıl %50, üçüncü yıl %65, dördüncü yıl %85 oranında indirilecek ve beşinci yılda sıfırlanacaktır. Bosna-Hersek menşeli tüm sanayi ve tarım malları (1 ile 97'nci fasılların tamamı) Anlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihten itibaren Türkiye'ye gümrüksüz ithal edilebilmektedir. 2007 yılından itibaren Bosna Hersek ithalatta almakta olduğu tüm gümrük ve eş etkili vergileri kaldıracaktır.⁹

B. TİCARET

2004 yılında Bosna-Hersek'e ihracatımız, 2003 yılı ihracatı olan 63.2 milyon dolardan yüzde 58'lik bir artışla 99.8 milyon dolara çıkmıştır. Aynı dönemde ithalat yüzde 37'lik bir artışla 8.3 milyon dolardan 11.4 milyon dolara artmış ve 2004 yılı ticaret hacmi yüzde 56 oranında büyümüştür.

Serbest Ticaret Anlaşması'nın ticaret hacminde artış sağlaması beklenmektedir.

Türkiye-Bosna Hersek Ticareti (Bin Dolar)

YILLAR	İHRACAT	İTHALAT	İHR/İHT	DENGE	HACİM
1997	31,864	1,288	24.7	30,576	33,152
1998	38,077	5,298	7.2	32,779	43,375
1999	39,892	16,222	2.5	23,670	56,114
2000	26,871	7,479	3.6	19,392	34,350
2001	27,585	4,927	5.6	22,658	32,512
2002	43,264	6,317	6.8	36,947	49,581
2003	63,227	8,343	7.6	54,884	71,570
2004	99,793	11,416	8.7	88,377	111,209

Kaynak: T.C.Dış Ticaret Müsteşarlığı

Başlıca Dış Ticaret Maddeleri (Bin Dolar) (2004/11)

İHRACAT	TUTAR	%	İTHALAT	TUTAR	%
Elektrikli Makinalar	8,034	8.95	Ham Postlar	3,178	29.44
Kazanlar, Makinalar	7,844	8.74	Kazanlar, Makinalar	1,626	15.07
Demir Çelik Eşya	6,711	7.47	Organik Kimyasallar	1,594	14.77
Otomotiv ve Yan Sanayi	6,064	6.75	Optik Aletler	1,198	11.10
Plastikler	5,744	6.40	Anorganik Kimyasallar	725	6.71
Halılar	5,091	5.67	Ağaç, Ahşap Eşya	723	6.70
Pamuk	4,872	5.43	Demir Çelik	550	5.10
Örme Giyim Eşyası	4,789	5.33	Yapağı, Yün	477	4.41
Kağıt Karton	2,572	2.86	Metal Cevherleri	225	2.09
Yenilen Meyvalar	2,373	2.64	Elektrikli Makinalar	125	1.16
Diğer	35,685	39.75	Diğer	373	3.45
Toplam	89,779	100	Toplam	10,795	100

Kaynak: T.C.Devlet İstatistik Enstitüsü

C. TÜRK EXİMBANK KREDİSİ

Eximbank tarafından, Bosna-Hersek'e 60 milyon dolar tutarında proje kredisi açılmıştır. Söz konusu kredi kapsamında bugüne kadar Bosna-Hersek yaklaşık tutarı 28 milyon Dolar olan 21 adet proje için resmi başvuruda bulunmuştur. Resmi başvurusu yapılan projelerden betonarme kolon üretimi ile Agro-Commerce gıda kompleksi projeleri Eximbank tarafından uygun görülmüştür. Az sayıda proje kabul edilmesinin en önemli nedeni, Eximbank'a iletilen projelerin önemli bir kısmının mal ihracatına yönelik olması ve bir kısmında da teknik eksiklikler bulunmasıdır.

Daha sonra, projelerdeki teknik eksiklikler büyük ölçüde giderilmiş, ancak, krediye işlerlik kazandırılması için verilmesi gereken devlet garantisinin sağlanamaması nedeniyle sonuç alınamamıştır. Garantinin Bosna-Hersek devletince verilmesinin mümkün olmadığı anlaşılmış, bunun üzerine Bosna-Hersek Federasyonu'nca veya projelerin gerçekleştirileceği kanton yönetimlerince verilmesi hususu gündeme gelmiştir. Ancak, Bosna-Hersek tarafı IMF ile varılan anlaşma nedeniyle çok uzun vadeli kredi kullanılabildiğini ve bu nedenle, Eximbank kredisi için garanti mektubu verilmesinin mümkün olmadığını bildirmiştir.

D. YATIRIM İLİŞKİLERİ

1) Bosna Hersek'te Türk Yatırımları:

Bosna-Hersek'te 285 Türk firması kayıtlı olmasına karşın 40-50 firmanın faal olduğu sanılmaktadır. Türk firmalarının bu ülkedeki yatırımları toplamı yaklaşık 40 milyon Euro tutarındadır.

Bosna-Hersek'te Tuzla kentinde Altın Company firması meyve suyu üretimi yapmakta ve yüzde 53 Türk sermayeli Kvin Maya firması Tuzla'da maya üretimi yapmaktadır.

Kent Elit adlı bir Türk firması Bosna-Hersek'te bisküvi üretimi yapmaktadır.

Efes Pilsen firması Sarajevo'da yerleşik bir Sloven firmasıyla (Droga) anlaşma sağlamış ve bu çerçevede Türk birası bu ülke pazarına girmeye başlamıştır.

Zorlu Holding, tekstil ve konfeksiyon sektöründe üretim bantlarından birini Bosna Hersek'e kaydırarak üretim ve ihracata başlamıştır.

Nobel İlaç firması 6 milyon Euro değerinde yatırım yapmak üzere 2004 yılında faaliyete geçmiştir.

2004 yılında Kastamonu Entegre A.Ş., Natron Maglaj Selüloz ve Kağıt Tesisini satın almıştır.

Ağırlıklı olarak Zenica'da halı ticareti alanında faaliyet gösteren firmalar bölge pazarlarına yönelmektedirler.

Bankacılık

Ziraat Bankası 19 Mart 1997 tarihinde Saraybosna'da 25 Milyon KM sermaye ile Ziraat Bank D.D. Sarajevo adıyla bir banka açmıştır. Sözkonusu bankanın 2004 yılında Tuzla ve Zenica Kantonlarında iki şubesi hizmete girmiştir. 2005 yılı için Ilıca, Mostar ve Bihac şubelerinin açılması öngörülmektedir.

Müteahhitlik Hizmetleri

Uluslararası Müteahhitler Birliği tarafından Bosna-Hersek'e çeşitli ziyaretler düzenlenmiş, ayrıca, UMB tarafından Saraybosna'da 1996 yılında açılan ofis bir yıl süreyle açık tutularak, müteahhitlik firmalarının Bosna-Hersek'te iş alma imkanları araştırılmıştır. Ancak, finansman zorlukları ve Dünya Bankası kredilerinin küçük parçalara bölünerek yerli firmalara kullanılması nedeniyle, Türk firmalarının bu ülkede büyük çaplı iş almaları mümkün olmamıştır. ENKA ve NUROL Holding Bosna-Hersek'te temsilcilik bulundurmaktadırlar.

Tekfen, Bosna-Hersek'te, 1.850 apartman dairesinin onarımını gerçekleştirmiştir.

Türkiye tarafından sağlanan hibe kapsamında Borova İnşaat isimli bir firma Bosna-Hersek'te yaklaşık 8 milyon dolar tutarında konut onarımı gerçekleştirmiştir.

Mostar Köprüsü'nün temel ve beden duvarlarını güçlendirmek üzere 22 Mart 2001 tarihinde yapılan 1.Aşama Restorasyon İhalesi'ni alan Yapı Merkezi projeyi tamamlamıştır. Köprü'nün inşasını kapsayan 2.Aşama İhalesi'ni ise Er-Bu isimli Türk müteahhitlik firması almıştır.

Seyaş Müşavirlik firması tarafından hazırlanan Saraybosna Üniversitesi'nin Yeni Kampüs'ünde 13 fakülteden oluşan ve üç etapta tamamlanması öngörülen inşaat projesi Üniversite Proje birimi tarafından kabul edilmiştir. Projenin finansman arayışları Bosna tarafında devam etmektedir.

2004 yılında Şa-Ra Enerji firması Bosna Hersek'teki iki kantonda, hidroelektrik enerjisi santralleri kurulması ihalesini almıştır. Sözkonusu firma 6 yıl içerisinde toplam 12-15 milyon Euro yatırım taahhüdünde bulunmuştur.

2)Türkiye'de Bosna Hersekli Firmaların Yatırımları:

2003 yılı Haziran ayı itibariyle Türkiye'de toplam sermayesi 6.2 milyon TL olan 8 Bosna Hersekli firma faaliyet göstermektedir.

E. İŞBİRLİĞİ İMKANLARI VE İKİLİ İLİŞKİLERİN GELİŞTİRİLMESİNE YÖNELİK GÖRÜŞ VE ÖNERİLER

1) Finansman

Bosna-Hersek'li ithalatçıların peşin ödeme planı yerine üç – dört ay vadeli ödeme planları Türk firmaları açısından cazip olmamaktadır. İhracatçı firmaların bu koşullarda çalışabilmesi için bankacılık desteğine ihtiyaçları vardır.

Çeşitli ülkeler Bosna-Hersek'e sağladıkları kredileri ve yardımları kendi firmalarına kullanılmaktadır. Dolayısıyla, finansman güçlükleri nedeniyle, Türk firmaları Bosna-Hersek'te yürütülen yeniden inşaat projelerinden yeteri kadar yararlanamamaktadır. Türk inşaat sektörünün Bosna-Hersek'e yardım sağlayan diğer ülkelerin firmaları ile ortak projeler geliştirmeleri ve ortak yatırıma yönelmeleri yararlı olacaktır. Bu çerçevede, AB'nin tahsis ettiği krediler çerçevesinde kısa vadede planlanan altyapı projelerinin Türk müteahhitlerine tanıtımı için bir çalışmanın yapılması önem taşımaktadır. Türk ve Bosna-Hersek müteahhitlik firmaları için AB fonlarından özellikle CARDS kapsamında yer alan projelerde çalışma imkanları bulunmaktadır.

Ayrıca, özellikle Dünya Bankası tarafından sağlanan yardımlardan faydalanmak üzere Türk firmalarının Bosna-Hersek firmaları ile ortak yatırımlara yönelmeleri de desteklenmelidir.

Bu ülkeye açılması öngörülen Eximbank kredisine de bir an önce işlerlik kazandırılması, Bosna-Hersek'te Türk firmalarının faaliyetlerinin desteklenmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

2) Mevzuat

Bosna-Hersek'te uluslararası kalite ve standardizasyona uyum çalışmaları yürütüldüğünden, TSE kalite belgelerinin Bosna-Hersek tarafından tanınması Türk ihracatçıları bakımından yararlı olabilecektir.

Bosna-Hersek'teki iki ayrı entitenin hukuki harmonizasyonu sağlayamamış olmasının işleyişi yavaşlatmakta olduğu görülmektedir Türk firmaları özelleştirme sırasında hantal kuruluşların personelleriyle birlikte alımının da yatırımcıyı olumsuz etkilediğini ifade etmektedirler.

İşadamları Bosna-Hersek genelinde sıkça değişen mevzuattan zamanında haberdar olamamaktan şikayet etmekte, özellikle vergi uygulamaları ile ilgili güncel bilgiye gereksinim duyduklarını dile getirmektedirler.

3) Fuarlar ve Tanıtım

Bosna-Hersek'te pazarın küçük ve alım gücünün düşük olması nedenleriyle, Türk firmaları bu ülkede düzenlenen fuarlara fazla ilgi göstermemiş ve Türk ürünleri yeterince tanıtılamamıştır. İşbirliğine uygun sektörlerde fuarların daha sık organize edilmesinde yarar görülmektedir.

İki ülke arasında savunma sanayi, demir-çelik, tekstil, ağaç işleme, kağıt, mobilya, deri –deri işleme, elektronik ve gıda sektörlerinde işbirliği imkanları olduğu tespit edilmiştir.

Dönemin Başbakanı Tansu Çiller'in Kasım 1995'te Saraybosna'ya yaptığı ziyaret sırasında İş Konseyi kurulmuştur.

Mart 1996'da yapılan İş Konseyi Genel Kurul toplantısında İş Konseyi Başkanlığına Kar Şirketler Grubu Başkan Vekili Ömer Faruk Berksan seçilmiştir. İş Konseyinin Türk tarafı 60 firmadan oluşmaktadır. 19-22 Mayıs tarihleri arasında İş Konseyinin Birinci Ortak Toplantısı Saraybosna'da yapılmıştır. Toplantıda İş Konseyinin Kuruluşuna ilişkin anlaşma imzalanmış, Bosna-Hersek yetkilileri, uluslararası kuruluş temsilcileri ve Bosna-Hersek işadamları ile görüşmeler yapılmıştır.

Türk-Bosna-Hersek İş Konseyi 4 Haziran 1996 tarihinde Dünya Bankası temsilcisi Peter Glenshow ile İstanbul'da bir toplantı düzenlemiştir. 21 Türk firma temsilcisinin katıldığı toplantıda Glenshow, Dünya Bankası'nın Bosna- Hersek'e yönelik politik risk sigortası uygulamaları hakkında bilgi vermiştir.

Türkiye'ye resmi bir ziyarette bulunan Bosna-Hersek Başbakanı Hasan Muratoviç ve 50 civarında Türk işadamlarının katılımıyla 28 Ağustos 1996 tarihinde Ankara'da bir toplantı yapılmıştır.

22 Ocak 1998 tarihinde Bosna-Hersek Bakanlar Kurulu Eşbaşkanları Haris Slajdzic, Boro Botic ile Eşbaşkan Yardımcısı Neven Tomic ve beraberindeki heyet ile 32 Türk işadamlarının katılımıyla İstanbul'da bir toplantı yapılmıştır. Türk-Güneydoğu Avrupa İş Konseyleri Koordinatör Başkanı Prof. Dr. Çelik Kurdoğlu, Türk-Bosna-Hersek İş Konseyi Eşbaşkanı Faruk Berksan ve DEİK Yürütme Kurulu Üyesi Şarık Tara'nın hazır bulunduğu toplantıda Bosna-Hersek ile Türkiye arasındaki mevcut ticari ve ekonomik ilişkiler değerlendirilmiştir.

Hırvatistan ve Bosna-Hersek Bölge Odaları Temsilcileri ile 17 Mart 1999 tarihinde gerçekleştirilen toplantıda Güneydoğu Avrupa İş Konseyleri Koordinatör Başkanı Prof.Dr.Çelik Kurdoğlu özellikle Bosna-Hersek'te Eximbank kredisine gerek duyulmayan küçük projelerin ve esnafın desteklenmesi gereğine dikkat çekmiş ve bu metodun Romanya ve Bulgaristan'da başarıldığını belirtmiştir.

Cumhurbaşkanı Sayın Süleyman Demirel Bosna-Hersek'e 6-7 Aralık 1999 tarihlerinde gerçekleştirdiği resmi ziyaret vesilesiyle, DEİK, Bosna-Hersek Ekonomi Bakanlığı ve Bosna-Hersek Ekonomi Odası işbirliğinde Ekonomi forumu düzenlemiştir.

1 Temmuz 2000 tarihinde Bosna-Hersek Ekonomi Odası eski Başkanı Mensur Smajlov ile İstanbul'da düzenlenen çalışma yemeğinde Türk-Bosna-Hersek İş Konseyi Başkanı Sermet Çetin Türk firmalarının Bosna-Hersek'te ihaleler ile ilgilendiklerini ancak daha detaylı ve hızlı bir bilgilendirmeye ihtiyaç duyulduğunu dile getirmiştir.

8 Eylül 2000 tarihinde Bosna-Hersek Yatırım Ajansı Genel Başkanı Besim Culahovic, Bosna-Hersek Konsolosu Nidzara Zlatar, Türk Bosna-Hersek İş Konseyi Başkanı Sermet Çetin'in katıldığı toplantıda, Culahovic Bosna-Hersek'in ortak yatırım imkanlarına açık olan 150 projesini tanıtmak üzere Türk firmalarının katılımıyla Saraybosna'da bir toplantı düzenlemek istediklerini ifade etmiştir.

26 Eylül 2000 tarihinde Bosna-Hersek'ten Türkiye'deki gelişmeler hakkında bilgi edinmek üzere gelen 10 Basın mensubu, Türk-Bosna-Hersek İş Konseyi Başkanı Sermet Çetin ile bir toplantı da biraraya gelmiştir. Toplantıda Çetin, Bosnalı basın mensuplarına Türk işadamlarına Türk işadamlarının Bosna-Hersek'e yaklaşımı ve gelişmeler hakkında bilgi vermiştir.

Bosna-Hersek Ekonomi Odası tarafından Türkiye-Bosna-Hersek Ekonomik İşbirliğinin geliştirilmesini amaçlayan toplantı 21 Kasım 2000 tarihinde Bosna-Hersek Ekonomi Odasında gerçekleşmiştir.

Bosna-Hersek Başbakanı Dr.Zlako Lagumdzija'nın Türkiye'yi ziyareti vesilesi ile 11 Şubat 2002 tarihinde düzenlenen çalışma yemeğinde Türk işadamlarının yaşadığı sorunlar aktarılmış ve her iki tarafın ortak çalışmaları ile İş Konseyi'nin canlandırılması hususunda mutabık kalınmıştır.

4 Temmuz 2002 tarihinde Bosna-Hersek Cumhurbaşkanı Konseyi üyeleri ve Ekonomi Bakanı'nın Türkiye'yi ziyareti vesilesi ile İş Konseyi tarafından düzenlenen çalışma yemeği 32 Türk firmasının katılımıyla gerçekleşmiştir. Toplantıda Mayıs 2002'de parafe edilen ve Temmuz 2002'de imzalanan STA'nın yürürlüğe girmesinin ikili ticarete olumlu katkıları olacağı beklentisi dile getirilmiştir.

31 Ocak 2003 tarihinde yapılan yürütme kurulu toplantısında S.E.N.Expo Fuarçılık Yönetim Kurulu Başkan Vekili Sabri Oran, Türk-Bosna-Hersek İş Konseyi Başkanı seçilmiştir.

19-21 Mart 2003 tarihlerinde İş Konseyi Başkanı, T.C.Saraybosna Büyükelçiliği ve karşıkant kuruluşu Bosna-Hersek Dış Ticaret Odası ile temaslarda bulunmuş, hazırlanan program çerçevesinde Visoko bölgesinde yer alan ve Türk firmalarının yatırımlarını bekleyen tesisleri ziyaret etmiştir. İş Konseyi Başkanı Oran, Bosna-Hersek Dış Ticaret ve Ekonomik İşler Bakan Yardımcısı Momir Tosiç ile görüşmesinde İş Konseyi olarak iki ülke ticaretini ve yatırımlarını düzenleyen mevzuatın en kısa sürede onaylanmasının ve hükümetler arası ilgili temaslara yapılmasını teminen KEK toplantısının düzenlenmesinin iki ülke işadamları için uygun hukuki zeminin hazırlanması açısından önemini vurgulamıştır.

29-30 Nisan 2004 tarihlerinde T.C. Devlet Bakanı Kürşad Tüzmen'in katılımı ile Saraybosna gerçekleşen İş Konseyi Ortak Toplantısı'na 20 Türk firması katılmıştır. Toplantıda Bosna Hersek'teki yatırım imkanları ve alt yapı projelerinin Türk firmaları için uygun imkanlar sunduğu belirtilmiştir.

24 Mayıs 2004 tarihinde Prof.Dr.Çelik Kurdoğlu, Türk-Bosna Hersek İş Konseyi Başkanı seçilmiştir.

TOBB Plaza Talatpaşa cad. No:3 Kat:5 34394 Gültepe Levent İstanbul
Telefon: 0 212 339 50 00 (pbx) Faks: 0 212 270 30 92
0 212 270 41 90 (pbx)
E-mail: info@deik.org.tr Web: www.deik.org.tr

Yönetim Kurulu Başkanı: M. Rifat Hisarcıklıoğlu
İcra Kurulu Başkanı: Rona Yırcalı
Direktör: Çiğdem Tüzün

KURUCULAR

TOBB Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği / **TİSK** Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu / **TZOB** Türkiye Ziraat Odaları Birliği / **TÜSİAD** Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği / **YASED** Yabancı Sermaye Derneği / **TMB** Türkiye Müteahhitler Birliği / **İKV** İktisadi Kalkınma Vakfı / **TİM** Türkiye İhracatçılar Meclisi / **TURKTRADE** Türkiye Dış Ticaret Derneği